maximam lætitiam percipit in homine ceterorum operum compendio, atq; in opere, quo nullum excellentius exerceri potest ab homine, quum sit ipsummet, quod exercent beati, ut Deum laudent: ac proinde hac ipsa Dei laude, quæ ipsi tantopere placet, delectari semper velle profitetur David. *Dilectus meus mihi*, canit sponsa *a*, *& ego illi*: sponsæ vocem, eloquiumque sponsus à dulcedine prædiat *b*, quodq; *favus distillans essent labia ejus & lac sub lingua c*: vicissim sponsa sponsi labia comparat cum liliis distillantibus myrrham primam *d*. Dulcedo, delectatio, voluptas eloquii nostri, quæ Deo placet, ac jucunda est, ex illo proficiscitur, qui est ipsissimus fons, initiumq; dulcoris. Jucundum orationis suæ qui experitur eloquium, quia scit ex divina dulcedine provenire, alacriter in eadem pergit, ut magis, ac magis in eodem Dominoj oblectetur. *Memoriam sola Dei delectatum se* David dixit *e*: & hortatus est alios delectari in Domino, ut accipiant *petitiones cordis sui f*; *g gustare item, & videre quoniam suavis est Dominus* g, (O quam suave commercium, immo quam inenarrabilis dulcedo in humanis visceribus oritur, inquit Petrus Damiani *h*, quum Creator & creatura alterius in se invicem affectibus delectantur, sicut per Prophetam dicitur, *suavis sit ei laudatio mea, ego vero delectabor in Domino*.) Subdit quod hæc est summa cujuslibet animæ mundi nexibus expeditæ, atq; hic totam versari debere intentionem, ut ad amorem Dei per omnium suorum operum incrementa contendat, & quandoq; in veri sponsi delectabiliter amplexibus requiescat. Affert similitudinem initiati gradibus Ecclesiasticis, ut ad Sacerdotii culmen attingat, & Virginis dotatione subarrhatæ, ut nubat; ad eumdem namq; modum omnes sæculum relinquentes ad hoc debere semper eniti, ut Auctori suo valeant arctius in amore conjungi: alioqui nihil prodesse jugum Ægyptiacæ servitutis abrumpere, rubrum mare transire, si terram lactis, & mellis irriguam, non daretur intrare: qui nempe Christus est carne constans, seu humanitate, atq; divinitate, sicut lac fructus carnis est, mel labitur de supernis. *Dulciora sunt* justo, *faucibus, orig. illius eloquia Dei super mel, & favum* i, August. expertum se testatur initio conversionis *k* suæ. Manet Deus in anima sancta, & has in Deo *l*, cœnat Deus cum justo, & justus cum illo *m*, delectatur Deus in justo, justus in Deo. Sed hac de re non uno loco egimus. Posset hoc loco *delectandi* verbum idem esse, quod *cantandi*: sicut in psal. 236. *n* quod legimus, *hymnum cantate*. Hebr. שבחו *simchah, lætitiam*, in Concilio Niceno secundo *o* narrantur de Theod. Archimandrita, quum cuperat in hymnorum melodia Davidem imitari, cœpisset; propterea Psalt. edisceret, sed valde in ea re laborans, non posset in decimoseptimo, progredi, meditabundum in Christophori oratorio projecisse se in faciem, Deum precando, ut se redderet docilem: ubi autem à pavimento se levasset, atq; attentius Dei imaginem spectaret, sensisse dulcedinem ori suo insertam, melle suaviorem: Deo gratias egisse: deinceps facile Psalterium memoriæ mandasse. In hoc illud impletum dici potest *p*, *delectare Domino, & dabit tibi petitiones cordis tui*.

a *Cant. 6.3.*
b *Cant. 2.14 & 4.3.*
c *cap. 4.11.*
d *cap. 5.13.*

Dulcedo eloquii nostri quæ Deo placet, ab ipso Deo est.

e *psl. 76.4.*
f *psl. 36.4.*
g *Psl. 33.9.*
h *lib. 7. ep. 30. vel 123.*

Summa cujuslibet animæ esse debetut ad Dei amorem per omnia sua opera contendat.

i *psl. 18.11.*
psl. 118. 102.
k *conf. c. 4. & 6.*
l 1. *Joa. 4.15.*
m *Apoc. 3. 20.*
n *vers. 2.*

Quomodo Theodorus Archimandrita omni difficultate superata, Psalterium memoriæ mandaverit
o *act. 4. tom. 9. conc. edit. Rom. p. 519.*

p *Psl. 36. 4.*

Vers. 35.] Deficiant peccatores à terra, & iniqui, ita ut non sint: benedic anima mea Domino.

Sensus loci.

NOtus hic affectus indignationis, zelique sancti adversus eos, qui Deo delectari nolunt, sed *esse sub sentibus delitias putant* q, qui benedicere, cantare, celebrare laudes Dei non curant, vel ut par est, non celebrant: quia pro Dei opetibus hactenus enumeratis, gratias non agunt, sed *insipientes non cognoscunt, stulti non intelligunt*: r abutuntur etiam contra ipsorum Auctorem, hisq; illum offendunt: qui potius eos, qui delectantur in Domino, & laudibus ejus occupantur, rident, & impediunt. Cupit istos omnes peccatores, portenta magis, ac monstra, quam homines, utpote ab hominis fine adeo abhorrentes, & hunc ipsum quodammodo mundum contaminantes, tolli de medio, vel quatenus tales sunt, ut scilicet conversi ad Dominum, desinant esse peccatores: aut, si converti nolint, & resipiscere, ut infra terras amandentur, nec ultra compareant. Quid autem sit, hoc sibi omnino certum, ratumque esse reperit, quod initio dixit, ut *benedicat anima sua Dominum*, ut eum amet, colatq; ut *iniquos odio habendo, & abominando, legem Dei diligat*, s, *ut eos, qui oderunt illum, oderit, super inimicos illius tabescat, perfecto odio prosequatur, inimicos proprios habeat*: t: ut solum Deum benedictione, laudeque dignum dicat, nec ab munere umquam cesset. Sed & benedicit, agitq; gratias Domino, quod se ea etiam jure exaudiendum sentiat, ut scilicet *deficiant peccatores de terra, & iniqui ita ut non sint*.

q *Job. 30.7.*
r *psl. 91.7.*

Deficiant peccatores à terra.] Sæpius occurrerunt similes formulæ imprecatoriæ, quas licet quoq; interpretari, ut precatorias, sive pro conversione peccatorum, ut Latini hoc loco fere tradunt. Græciq; sive ne hi sint justis impedimento: vel ut prædictorias interitus, atque perditionis obstinatorum peccatorum, ut addit Euth. exponens præterea de dæmonibus. *Si pereant*, cecinit Debora *u*, *omnes inimici tui Domine; qui autem diligunt te, sicut Sol in ortu suo splendet ita rutilent. Non si bonum impio*, inquit Salomon *x*, *nec prolongentur dies ejus, sed quasi umbra transeant, qui non timent faciem Domini. Si quis non amat Dominum nostrum Jesum Christum, sit anathema. Maranatha* y. Plura exempla suppetunt alibi allata. Mystico sensui attribuendo censeo *deficere à terra viventium*, idest, *beatorum*, ut impii tollantur, *ne videant gloriam Dei* z; aut ut hæc terra sublatis illis vindicetur, atq; purgetur à contumeliis, quas patitur ab ipsis; aut quod ante retuli, placetq; August. & aliis hoc loco, nec non Hieron. *a*, ut convertantur peccatores. Theophilus, Alexandrinus *b*, Origenis errorem quempam sectantibus, nisi peniteant hac ipsa sententia imprecatur.

t *psl. 118. 163*
u *Judic. 5. 31*
x *Eccl. 8. 13.*
y 1. *Cor. 16. 27.*

Sensus mysticus.

z *Esa. 26. secu. LXX.*

Et iniqui.] Cassiodor. *injusti*, Hieron. *impii*. Hos רשעים *rescaabhim* significant: & Arnobius, quamvis mystice, de Judæis, ac Hebræis, explicat; sed pro quibuslibet iniquis, injustis, & peccatoribus accipi posse, & synonymum esse priori חטאים *chattaim*, sicut & ἁμαρτωλὸς atq; ἄνομος crebro antea vidimus. Quocirca non dicuntur hic peccatores in ordine ad se, *iniqui* ut aliis nocent: nec primi de primis montibus, initiisq; peccandi; secundi de completis peccatis. Notavit hæc Hugo; Aryuanus autem primum, & utquumq; ferri possunt per accommodationem.

a 1. *cont. Reg. lag.*
b *Epist. 2. Paschali.*

Ita ut non sint.] Hieron. *ultra non sint*. Alii: *donec non sint*, donec ipsi, nempe sint, ultra non ipsi, nimirum sint vel erant עוראינם *bhodenum*. *Deficere peccatores ita ut non sint*, exponitur satis communiter, ut antea monui, quamvis mystico potius, quam litterali sensu, ut deficiat in eis peccatum, nec sint amplius, qui erant prius, nempe peccatores, sed conversi, ac justi. Quod illud pertinere volunt ex Proverbiis *c*; *verte impios, & non erit*. (Conversi namque impii non erunt ait Greg. *d*, non quia non omnino non erunt in essentia, sed scilicet non erunt in impietatis culpa. Sic verò etiam explicat, quomodo nosmetipsos relinquere, *nos ipsos abnegare* e possimus, (si mutemus quod vetustatem fuimus, & ad hoc nitamur, quo per novitatem vocamur.) Simili ratione usurpari potest quod scribit Esaias *f*, *vivent mortui tui, interfecti mei resurgent*, nimirum mortui, interfecti; peccato, in vitæ novitate vivent, ac resurgent. Rursum Gregor. *g* docet quod, (apud omnipotentem, & misericordem judicem nec illi fallax habetur, qui ad veritatem revertitur etiam postquam mentitur: quia dum libenter nostram pœnitentiam suscipit, ipse suo judicio hoc quod erravimus abscondit.) Quod autem Deus abscondit, & non habet pro tali, nec imputat, penitus tollit, ut ostendimus pl. 31. *h*, ne quis dicat in justo peccata remanere, sed per extrinsecam solam non imputationem ablata censeri, non esse, quum adhuc sint.

c *cap. 12. 7*
d *homil. 2. in Evang.*

Quomodo nos ipsos, abnegare possimus.

e *Matth. 16 24.*
f *cap. 26. 19.*
g *hom. 29. in Evang.*

Apud judicem misericordem sæpe lax non habetur reverens ad veritatem post mendacium & quare.

h *vers. 1. 2.*

Benedic anima mea Domino.) Græcè τὸν κύριον *Dominum*, sicut in vetere Psalt. & apud alios. Relege prima verba psalmi, quæ sunt eadem quum istis. Quare autem repetantur hic, antea dixi; vel ad renovandum affectum, & ardorem divinæ laudis remotis impedimentis, ut quando David orabat liberari de sanguinibus, & si id consequeretur, futurum dicebat, ut *exultaret lingua ejus justitiam Dei* i: vel ut agat gratias sive prosublatis peccatoribus, sive pro conversis: vel ut periodali psalmo innuat, quod finis bonorum similis est principio neque sit de numero eorum qui *quum cœperint spiritu, carne consummant* k. Dignum initium psalmi, ait Cassiodor. dignus & finis, illum semper benedicere, qui nequaquam definit fidelibus, aliquando præstare. Anima quę benedicit, impinguabitur: & qui inebriat (videlicet Deum

i *psl. 50. 16.*
k *Galat 3. 3.*

Deum ipsum quodammodo, dum illum prolixè, hilariterque laudat) ipse quoque inebriabitur *a*. Hoc *freno laudis divinæ infrenatus, non interibit* b. Benedicat & anima nostra Dominum cum Augustino, quia donare dignatus est facultatem, & sermonem nobis, ut & magno labore quæsita, & inventa magno labore nunciaremus, & disputaremus. In textus Hebræi fine extat הללויה *hallelujah*. In translatione Hieronymi à Fabro, & a Bibliis Regis omissum est, sed qui extant codices Hebræi omnes id hoc loco habent, & editio ejusdem Hieronymi apud Trevetum atque Victorium, non autem in principio, ut nihilominus asserit collector scholiorum in Bibliis Sixtinis ex editione LXX. ad exordium psalmi sequentis. Significat *laudate Deum*: & Cajetanus per hoc significare Davidem notat, non sufficere sibi animam suam; sed invitare omnes ad laudandum, & benedicendum Deum. Verum LXX. id verbum atque omnes fere Catholici pertinere putaverunt ad principium psalmi sequentis, fierique potest ut interpretes illi ita reperierint in codicibus suis Hebræo etiam nunc quidam psalmi habent *hallelujah* in principio unius, & in fine præcedentis; aliqui tantum in fine; nonnulli solum in principio, ut suis locis videbimus. Augustinus præfatione in ps. 105. refert varios modos hac in re circa psalmos, qui vocantur *hallelujatici*, refertque consuetudinem magis receptam esse, ut *hallelujah* ubicumq; legatur, eidem psalmo attribuatur; in cujus capite, seu exordio & quasi titulo inventur. Testatur quoque paucissimos codices Latinos nimirum, esse nullum autem Græcum, quem inspicere potuerit, qui habeat *hallelujah* in fine, præter centesimum quinquagesimum psalmum. Tamen neque hoc ait posse præscribere consuetudini, etiamsi omnes codices haberent: fieri enim potuisse, ut psalmorum liber totus, seu ultimus, quia eum dividunt quidam in quinque, ita claudendus fuerit, post omnia quæ cantata sunt. De hoc nos ipsi diligentius psalmo sequenti.

a *Prov. 11. 25.*
b *Esa. 58. 9.*

Consuetudo magis recepta hallelujah attribui psalmo, in cujus initio invenitur.

PSALMUS

CENTESIMUS QUARTUS.

Alleluja.

1 COnfitemini Domino, & invocate nomen ejus: annuntiate inter Gentes opera ejus.
2 Cantate ei, & psallite ei: narrate omnia mirabilia ejus.
3 Laudamini in nomine sancto ejus: lætetur cor quærentium Dominum.
4 Quærite Dominum & confirmamini: quærite faciem ejus semper.
5 Mementote mirabilium ejus, quæ fecit: prodigia ejus, & judicia oris ejus.
6 Semen Abraham, servi ejus: filii Jacob electi ejus.
7 Ipse Dominus Deus noster: in universa terra judicia ejus.
8 Memor fuit in sæculum testamenti sui: verbi, quod mandavit in mille generationes.
9 Quod disposuit ad Abraham: & juramenti sui ad Isaac.
10 Et statuit illud Jacob in præceptum: & Israel in testamentum æternum.
11 Dicens: Tibi dabo terram Chanaan, funiculum hæreditatis vestræ.
12 Quum essent numero brevi, paucissimi & incolæ ejus.
13 Et pertanserunt de gente in gentem & de regno ad populum alterum.
14 Non reliquit hominem nocere eis: & corripuit pro eis Reges.
15 Nolite tangere Christos meos: & in prophetis meis nolite malignari.
16 Et vocavit famem super terram: & omne firmamentum panis contrivit.
17 Misit antea eos virum; in servum venumdatus est Joseph.
18 Humiliaverunt in compedibus pedes ejus, ferrum pertransiit animam ejus.
19 Donec veniret verbum ejus.
Eloquium Domini inflammavit eum.
20 Misit Rex, & solvit eum; princeps populorum, & dimisit eum.
21 Constituit eum dominum domus suæ: & principem omnis possessionis suæ.
22 Ut erudiret principes ejus sicut semetipsum; & senes ejus prudentiam doceret.
23 Et intravit Israel in Ægyptum, & Jacob accola fuit in Terra Cham.
24 Et auxit populum suum vehementer; & firmavit eum super inimicos ejus.
25 Convertit cor eorum, ut odirent populum ejus; & dolum facerent in servos ejus.
26 Misit Moysen servum suum; Aaron, quem elegit ipsum.
27 Posuit in eis verba signorum suorum, & prodigiorum in Terra Cham.
28 Misit tenebras, & obscuravit: & non exacerbavit sermones suos.
29 Convertit aquas eorum in sanguinem: & occidit pisces eorum.
30 Edidit terra eorum ranas in penetralibus Regum ipsorum.
31 Dixit & venit cœnomyia: & cinifes in omnibus finibus eorum.
32 Posuit pluvias eorum grandinem: ignem comburentem in terra ipsorum.
33 Et percussit vineas eorum, & ficulneas eorum: & contrivit lignum finium eorum.
34 Dixit, & venit locusta, & bruchus, cujus non erat numerus:
35 Et comedit omne fenum in terra eorum: & comedit omnem fructum terræ eorum.
36 Et percussit omne primogenitum in terra eorum: primitias omnis laboris eorum.
37 Et eduxit eos cum argento & auro: & non erat in Tribubus eorum infirmus.
38 Lætata est Ægyptus in profectione eorum: quia incubuit timor eorum super eos.
39 Expandit nubem in protectione eorum, & ignem ut lueeret eis per noctem.
40 Petierunt, & venit conturnix: & pane cœli saturavit eos.
41 Diripuit petram, & fluxerunt aquę: abierunt in sicco flumina.
42 Quoniam memor fuit verbi sancti sui, quod habuit ad Abraham puerum suum.
43 Et eduxit populum suum in exultatione, & electos suos in lætitia.
44 Et dedit illis regiones Gentium: & labores populorum possederunt:
45 Ut custodiant justificatioces ejus, & legem ejus requirant.

Titu-

Titulus, & Argumentum,

Alleluja.

Titulus est hallelujah qui hic primum usurpatur.

NOn alius titulus est, quam vocis Hebrææ הללויה *hallelujah*, quæ primum usurpata legitur à Davide, sed non ita verum est, quod primus Christus *amen* usurpaverit, ut Ayguanus tamen asserit. Ut autem priore psalmo admonui, textus Hebræus nunc passim in omnibus codicibus constituit eam vocem in fine illius, non autem in titulo istius. Iterum in fine illam habet: præterea sequens, & 112. 113. 115. 116. 134. 145. 147. 148. 149. 150. vel juxta computum, & enumerationem Hebraicam præcedens 104. præsens hic numero 105. & deinceps 113. 114. 116. 117. 135. 146. 147. 148. 149. 150. In initio autem psalmi notati eodem vocabulo apud Hebræos sunt 106. 112. 113. 135. 146. 147. 148. 149. 150. Atque ita viginti, & duabus vicibus repetitur *hallelujah*, quot sunt alphabeti Hebræi litteræ. Sed adhuc principium psal. 47. sumitur ab *hallelujah* ultra titulum. Biblia Latina correcta id constituunt in principio psalmorum 104. 105. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 134. 135. 145. 146. 147. 148. 149. 150. qui sunt viginti, & in fine aliorum quatuor, 147. 148. 149. 150. quot sunt elementa Latini Alphabeti. In Bibliis Græcis emendatis ponitur quemadmodum in Latini initio psalmorum 104. 105. 106. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 134. 135. 145. 146. 147. 148. 149. 150. numquam autem in fine, quod tamen faciunt Regia, Complutensia, & alia biblia tum Latina tum Græca in fine istius 104. in aliis autem ita notant, & exprimunt aliquando, ut ad finem præcedentium referre videantur, non ad titulos sequentium. Athanas. *a* numerat distincte omnes istos psalmos, in quibus sit οὐδὲ ὅμοιον τῷ ἕκτῳ τῷ αἰνετόν, *ode sive cantus, qui habet subauditum alleluja*. Mamini extremo præcedente psalmo referre Augustin. in commentario psalmi sequentis, opinionem, quod omnes *hallelujarici psalmi* habeant in fine *hallelujah*, non omnes in capite: & qui non habent in fine, nec in capite habere, quod autem in ejus capite videtur esse, ad finem superioris pertinere. Sequi autem ipse se dicit multorum consuetudinem, qui ubicumq; legunt *hallelujah*, eidem psalmo attribuunt, in cujus hoc capite inveniunt. Addit paucissimos codices esse, in ullo autem Græco se reperisse, qui habeant in fine *hallelujah*, præter centesimi quinquagesimi contextionem. Negat præterea etiamsi omnes codices id haberent, posse hoc præscribere consuetudini; fieri enim potuisse, ut aliqua ratione laudationis Dei totus psalmorum liber, post omnia, quæ cantata sunt, ultimo *hallelujah* claueretur; nec tamen idcirco necesse, ut omnes *hallelujarici*, psalmi in fine habeant *hallelujah*. Deinde inquit quum in capite psal. geminantur *hallelujah*, post numeri notam, qua psalmus inscribitur quotus sit, perinde esse atq; quando interdum Christus bis repetit *amen*. Tandem repetens prævaluisse fortasse alicubi imperitam consuetudinem, & aliquid adferri posse, quod adhuc ignoret, unde magis doceri debeat à judicio veritatis, quam à præjudicio consuetudinis, definit interim ubicumque post numerum psalmi sive bis conscriptum inveniatur *hallelujah*, secundum celeberrimam Ecclesiæ consuetudinem, ei psalmo tribuendum, qui eodem numero prænotatur. Fateur quoque se arcana omnium titulorum, qui sunt in psalmis, & ordines eorumdem psalmorum, & magna esse credere, & nondum, sicut vellet, penetrare potuisse. Cassiodor. etiam nescire te scribit, quare viginti tantum psalmis *hallelujah* præfigatur: in illis vero magnalia Domini describi, & copiosè in eis exultatione gauderi: eorumdem numerum in parili societate novi, & veteris testamenti gloriam designare, ut potentia Creatoris semper debeat, & ubique laudari. Ipsum autem *hallelujah* Ecclesiis votivum vocat, sanctis festivitatibus decenter accommodum: hoc ornari linguam cantorum: istud aulam Domini lætam respondere, & tamquam insatiabile bonum tropis semper variantibus innovare. Perstrinxit his paucis verbis præcipuas laudes istius epodici hemisticii, allato etiam etymo, ut הללל *hallelu*, quod notatum cum daghes, ut notari posset pronuntiaretur *hallelu*, significet *laudate*, & יה *jad Deum*. Sed Græci ad molliendum aspirationis asperitatem proferunt ἀλληλούια eosq; imitati Latini *alleluja*. Citat Hieron. in commentario præsentis psalmi; ubi quum nihil extet hac de re, argumento est inter alia, commentariorum in psalmos, qui dicuntur nunc Hieronymi, Hieronymum Auctorem non esse. Hæc ipsa paullo diligentius explanata fuerunt, ut prodessent pluribus psalmis, & aliis divinarum litterarum locis, in quibus extat *hallelujah*, hoc est, in Tobia, *b* & in Apocalypsi *c*. In jamdiu edito commentario singulari in psal. 67. cum eo, qui erat in Ecclesiasten, quod ex Tuttrecremata *d* retuli Hieron. interpretatum [hale] *cantate* (lu) *laudem fac* (jah) *ad Dominum*: Ambr. (alle) *lux* (lu) *virtus* (ja) *vita*: Gregor. (alle) *Pater* (lu) *Filius* (ja) *Spiritus Sanctus*: hæc, inquam, tantis Doctoribus indigna iunt, nec apud eos reperiuntur. Ejusdem generis, quæ tribuit Beda in collectaneis, & floribus August. (alle) *sæculum*, fortasse *salvum* voluit dicere, (lu) *me fac* (ja) *Domine*, Hieron. (alle) *laudem* (lu) *date* (ja) *Dominum*, forsitan error est pro *Domino*: Greg. (alle) *Pater* (lu) *Filius* (ja) *Spiritus Sanctus*: Ambrol. (alle) *lux* (lu) *vita* (ja) *salus summi Dei*. Ista Bedam ierio, vel omnino, vel ex sua scripsisse sententia non credo, ut neq; quæ illo eodem opere plurima continentur. Similia Germanum Constantinopolitanum *e* ut (al) significet *venit*, seu *apparuit* (el) *Deus* (via) *laudate* & *celebrate viventem Deum*. Vel (al) *Pater* (el) *Filius* (via) *Spiritus Sanctus*. Vel (alleluja) *Deus fortis, potens, laus Dei, laudate Deum, qui est*. Vel *laus Deo* (qui *est*. Vel, ut indicet divinam laudem trifariam, propter tribus personis distinctam Patris, Filii, & Spiritus Sancti singularem Deitatem. Vel præco Evangelii vociferans Dominus venit. Vel laudate, celebrate. Ayguanait quosdam sic interpretari (al) *altissimus* (le) *levatus in cruce* (lu) *fugebant Apostoli* (ja) *eum surrexit*. Etymologiam nominis vocat, non significationem. Et ista tamen parum apta, ne quid aliud dicam, dicuntur pro concione, audiunturq; Cogor in his tempus terrere, ted non fructra, si dedoceam errantes, vel errorem prohibeam. Cujusmodi error in eodem Auctorem aliquoi non malo, quum Joannem Cassianum inducit scribentem de *alleluja*. Nescio an id Simon de Cassia potius scripserit. Antiquior Ayguano est: reperire nondum licuit, nec vero diutius in re parum utili laborare libuit. Ubi vero idem Beda affirmaverit Græcum vocabulum esse, ut ei Joannes Stephanus *f* Durantus ascribit, non reperi, quum præpius de illo agat. Appellat Hieron. *b* carmen musicum etiam rusticorum. Leteq; filiam Paulam adhuc balbutientem id occinuisse, & Paulam ad collectam, seu chorum hac voce virginis convocasse. Victor Utricensis *i* hallelujaticum melos. Justinus *k* ὕμνον μετὰ μέλους. Narrant Beda *l*, & Ado *m* victoriam insignem relatam à neophytis de Gentilibus in Anglia, cum cœnsa Paschali solennitate, Germanus Antisiodorensi Episcopus fussit, ut se *hallelujah* intonantem omnes vocibus sequerentur. Proditum etiam est in historia Tripartita *n* ex Sozomeno, quum diruendum esset Serapidis templum jussu Theodosii, audivisse Olympium Philosophum claussis adhuc januis decantatum *alleluja*, hocq; signo, quum quod futurum esset, cognovisset, latenter aufugisse. Legendi de *hallelujah*, & usus ejus in Ecclesia illi qui scribunt de ritibus Ecclesiasticis, & officiis divinis maximè recentior Joannes Stephanus Durantus *o*, quem paullo ante nominavi, & Baronius *p*: præterea qui enarrant psalmos, Tobiam, Apocalypsin: ex aliis Ambros. *q*, Hieron. *r*, Augustin. *s*, Gregor. *t*, Epiphanius *u*, Soxomenus *x*, Nicephorus *y*. Auctor Tripartitæ *z*, Balsamo *a*, qui meminit in Officio defunctorum decantatum *hallelujah*, at item Hieronymus *b*, & scriptor vitæ sanctæ Radegundis *c*, quod & de præfatione Paschali testatur Lindanus *d*, Theodoretuse, Bernardus *f*, Jansenius *g*, Beda *h*. Conveniunt citati Doctores Ecclesiam retinere voluisse cum aliis nonnullis, ut *Amen*, *Osanna*, *Abba*, *Maranatha*, *Racha*, *Eghod*, Hebræum istud vocabulum, tum ne primum ex Judæis congregata quidpiam ad credentium scandalum innovaret; postea non potuisse semel suscepta mutari *i*, tum propter sanctiorem auctoritatem *k*, tum quia non ita commode transferri potuerunt *l*, tum quia in cœlo id Angeli cantare auditi sunt *m*. Amalarius *n* caussam secundam reddit, cur certo tempore pro *hallelujah*, recitetur *Laus tibi, Domine Rex æternæ gloriæ*, quum *hallelujah* nihil aliud sonet, quam *laudate Deum*: nempe ut humiliore lingua Latina, quam Hebræa, admoneamur nos debere informari ad humiliorem conversationem in tempore Septuagesimæ, quam in alio tem-

Etymon vocis hallelujah.

a tract. de interrogat. ps. ad Marcum.

Psalmi hallujatici qui & quot sint.

b cap. 13. 21. *c* cap. 19. 1. 3. 4. 6.
d in reg. S. Benedic. c. 72.
e in theoria rerum Eccl.
f de tribus Eccl. c. 20.
g hic, & in homil. Dominic. infra oct. Asc. cr. in Apoc. 19.
h Epist. 17. 1. 3. de perfect. Vandal.
i q 50. ad vr. ibid.
l 1. hist. Angl. c. 19.
m in circumcisione S.
n lib. 4. c. 17. o. 2. de ritibus Eccl. c. 20.
p 1. an. 1. 1. q in ps. 118. 1 epist. 17. 10. 136. 137. cont. Vigilan.
t hic, & in ps. 105. 106. 110. 118. 148. epist. 86. 119. cap. 15. 17. & epist. 178. 2. de doctr. c. 11. tract. 8. in 17. 10. sfor. 115. de temp. & 150. hom. in 16.
u lib. 7. ep. 64.
x 1. de vita Probs. quum de Argan. 87. hist. c. 19. *y* lib 11. c. 34 lib. 9. c. 39. 2. ann. c. ann 106 Conc. Catha Quare retentum vocabulum Hebræum Hallelujah, b epist. 301 clib. 2.
d tract. de Hallelujah
e in ps. 146. *f* serm. 1. de Septuagesi.
g concord. Evang. c. 110
h hic, & in collect. & in Apoc. c. 19. & hum. infra oct Ascens.
Caussa cur loco Hallelujah, quandoq; recitetur Laus tibi Domine Rex æternæ gloriæ.
i Hier. epist. 137.
k Aug. 2. doctr. cap. 11.
l Isid. c. etym. c. 19. & 1. de eccl. Eccl. c. 11.
m idem Aug. sup. & Hier. epist. 137. ex Orig. Isid. supra.
n Apoc. 19. 1 Isidor. supra Remig. Antisiod. de celebr. Missæ.
o alii, n. 9. de Eccl. eff. cap. 20

a in ps. 106.
b ps. 33. 2.

tempore. Ceterum quamvis certis diebus cantetur *hallelujah*, omni die id cogitamus, inquit Augustinus *a*, quoniam laus Dei, etsi non in ore carnis, in ore cordis semper debet esse *b*. Quod autem 67. citato psalmo docui in *hallelujah* importari vim lætitiæ cujusdam ineffabilis, ac propemodum redigentis ad insaniam, propter notionem verbi הלל *halal*, facit, ut satis exprimi non potuerit per *laudate Deum*, & ut non tam verbi atque nominis rationem habeat, quam interjectionis, ficut, & *osanna*, הושענא *hoscianna*, ex verbo, alia particula compositum: & quemadmodum apud Latinos *quæso sodes*, *amabo*; *age* &c. quæ longè aliter sonant, significantque quatenus verba, quam ut pro interjectionibus usurpantur. Præter psalmos, in quibus affixum *hallelujah*, aut in titulo, aut in principio, aut in fine est, ut dixi, fertur Hieronymus à Damaso petiisse, ut ibi Deus & homo honorabili cantatur, sive prædicatur, *halleluja*, semper quum omnibus psalmis affigeretur, & in omni loco communiter responderetur nocturnis temporibus. Extat epistola tomo primo Conciliorum *c*. Facit de ea quoque Albinus *d* mentionem, dicens caussam fuisse ad psalmorum divisionem, qui prius indifferenter recitarentur. Gregorius *e* etiam indicat eadem: ponitur autem in tomo nono operum Hieronymi, numero 21. Vocant aliqui hoc canticum gloriæ, gratiæ, *Gloria in excelsis*, naturæ, *Te Deum laudamus*. Tandem quod attinet ad psalmi nostri titulum, non satis assequor, quid sibi velit Apollinarius.

c in edit. Remensi, pag. 707.
d de div. offic. & de celebr. Missæ. c. lib. 7. ep. 64.
Hallelujah canticum gloriæ dicitur.

πατρὸς & υἱοῦ καὶ πνεύματος βουλεύεται ἀνθρώπου & χαμόν ἐμπνεῖ, καὶ πνεῦμα & πέλεται.

Quaternionis alleluja auxiliorum exercitum.
Psalmus centesimus & quartus est.

Argumentum.

Allusit forsitan ad angelos auditos in Apocalypsi *f* canere *alleluja*, quod ibi quater reperitur. Ex dictis de titulo communi pluribus psalmis, argumentum quoque commune colligi potest, hymnos, ac laudes de Deo continere, atque ad illas celebrandas invitare. Recenset autem beneficia multa in Hebræos collata, tum illud, quo pacto ex tantillo tantus tam amplus, adeo numerosos evaserit: promissa olim facta, postea completa in gratiam eorum, quibus Deus illa fecerat, ut posteri sic excitentur ad imitationem majorum suorum: destitutum deinde ab eodem Deo populum, propter ingratitudinem. Athanasius g appellans psalmorum volumen velut paradisum, in quo sunt omnia ligna plantata earum rerum, quæ continentur aliis libris divinis, monet omnem hunc psalmum in eo genere argumenti versari quod tractatur in Exodo. Collocat præterea inter psalmos, qui habent συγκεκλειμένον ἐξομολόγησιν, *complexam confessionem*, una scilicet, quum S. 74. 105. 106. 117. 135. *a* enumerat his, qui describunt ἀρετὴν *b* in *studiosam*; seu *ex virtute vitam*, quum 111. 118. 134. 132. iterum associat 70. 99. 105. 107. 110. 117. 135. 137. qui serviant egenti confessione. Potuerat simul enumerare quum 43. 77. 88. 101. 105. 113. quos proponit assidue revolvere volenti beneficia Dei in Hebræos, dum proficiscerentur ex Ægypto, & in solitudine erant, quanquam ingrati sint mortales adversus tam bonum Deum. Nyssenus *b* universe disputans de inscriptione *alleluja*, docet, (quando vox hæc alicui psalmo præscripta est, cogitari oportere id, quod subditur, ad Dei laudationem, & prædicationem ducere: inscriptione vero ista multos ex postremis potissimum psalmis insigniri, sicq; intelligi, qui jam ad perfectionis culmen ascenderint, inque præcedentium psalmorum partibus expurgati sint, bonum munus esse, Deum in laudibus prosequi, & in his versari, in quibus etiam Angelorum natura versari creditur, & occupari, ita ut qui vitam ad virtutem exigunt, ab illis nihil aliud agatur, quam ut eam efficiant, quasi perennem laudem. Quo fit, ut quum qui *alleluja* inscriptum habent psalmi, omnes propemodum in ultima psalmorum sectione reperiantur, perspicue intelligatur, postremam psalmorum sectionem superiorem esse omni excelsa per psalmos ascensione, utpote in qua maxima pars Dei laudis contineatur, vel cohortatio ad celebrandas divini numinis laudes.) Omnia hæc ex Nysseno. Affirmat quoque Nazianzenus *c* conditum hominem εἰς δόξαν καὶ ἔπαινον τοῦ καὶ δεῦρο μόνον ἔστι, *ad gloriam & laudem opificis, & Dei imitationem, quantum fas est*. Hæc tota occupatio beatorum, ut Boetius *d* ait in Dei laude. Angelum quoque definunt aliqui *ani-*

a in ps. 146.
b serm. 1. de Septuagesi.
c cap. 16. usque ad 38 vers. 13. usque ad 16
Quando editus psalmus.

Psalmorum liber quasi paradisus ab Athanasio vocatur, & quare.
g de interpr. psal. ad Marcel.

a 1 Isai. 6. 3. Apoc. 4. 8.
b 1. Eth. c. 2

c supra.

Discrimen inter virum bonum, & beatum.
p in fragmentis.
q de regno
r 4. de Abra. cuto. 3.

Sensus loci.

Sensus mysticus.

a tract. in psal.

b 1 Cor. 39. in sancta nuncupat.

k de Trinit.

Lorini in Psal. Tom. III.

divi-

Verf. 1.) Confitemini Domino, & invocate nomen ejus: annuntiate inter gentes opera ejus.

Verf. 2.) Cantate ei & psallite ei: narrate omnia mirabilia ejus.

INvitat devotos, fervensque spiritu Propheta populum Dei ad confitendum ei confessione laudis, & ad implorandum nomen, atque auxilium illius, ut id mesius præstare valeat, ac in aliis rebus necessariis juvari, vel *nomen*, idest, gloriam ejus celebrandam, vel, ut se nominari populum Dei gloriosum sibi ducent, & prædicarent: præterea ad sermonem disseminandum, & inter se, & inter alias gentes de mirificis, laudeque dignissimis operibus Dei, ut ex his illæ quoque excitentur ad cognitionem, laudem, invocationem ipsius: postremo modum præscribit confessionis, & invocationis, ut fiat cantu, & musico instrumento: mysticè verbo, & opere benè tum dicendo, tum vivendo.

Confitemini Domino.) Chaldaicè, *laudes dicite coram Domino. Confitendi* verbum hoc loco id valet, non autem vel profiteri fidem, vel exponere peccata, nisi juxta tropologiæ sensum, aut accommodationis. Dictum de hoc verbo alias, quod est Hebraicè, הודו *hodu*, Græcè ἐξομολογεῖσθαι. Quare non est sensus litteralis, quem putatus dat Hieronymus, confitemini, & dicite, quoniam peccatores sumus, tu autem misericors, & misereberis nobis. Chrysostomus favet, docens initium profectus in hoc situm esse, ut peccata nostra confiteamur, ac per fructus bonos pœnitentiam agamus: tum vero Dei nomen nos invocare minimè dubitare, gratiasque à Deo promanantes consequi: postea prodesse aliis: deinde donatos divina lætitia ipsi canere, & psallere posse: postremo

divinæ Scripturæ arcana explicare, quæ sunt Dei mira-
cula, seu mirabilia. Accommodatitiè, & moraliter po-
rest hoc recipi, ut & quod ait Hugo, per istud membrum
inc pientes innui, hoc est, pœnitentes, proficientes per
sequens, qui nempe o rationi vacant: perfectos per ter-
tium, nempe qui alios docent. Vel designari triplicem
statum, laicorum, qui debeant confiteri, & simul cum
Ecclesia fateri fidem clericorum, quorum sit invocare;
Prælatorum, quibus incumbit prædicare.

Et invocate nomen ejus.) Addita est conjunctio &.
Augustinus, & alii monent præmissa laude invocationem
sequi solere ubi desideria peccator allegat (nescio an non
melius legeretur *precator*) ideoque & ipsam orationem
Dominicam habere à capite brevissimam laudem, *Pater n*
noster, qui es in cœlis; quæ autem petuntur, deinceps
consequi: sic etiam in aliis psalmis dici *b*, *Confitebimur*
tibi Deus, confitebimur, & invocabimus nomen tuum: item
c, *laudans invocabo Dominum*. Alii sensus, quos indi-
cavi, commodi sunt, & litteræ coherentes, ut laudatur-
us imploret opem ad hoc melius faciendum, ut celebret
nomen Dei; ut se profiteatur Deo subjectum, tamquam
ab eo Domino denominatum. Omnia comprehendere
potest τὸ ἐπικαλεῖσθαι, prædicationem nominis divini, id
quod Symmachus ponit, καρύσσουσιν: cognomen à Deo
quod alius interpres Eusebio teste ἐπικαλεῖσθαι ὀνόματι αὐτοῦ,
d: etsi hoc quoque aliis quadrare sensibus potest. Apol-
linarius utrumque membrum simul complexus canit,

μὴ λαλοῦμεν ἀκαταίρωτοι ὄνομ' ἄνακτος.
Cantate precantes immortale nomen Regis.

Sed in Latino composito verbo vis non est, quem repe-
tit hic Ayguanus, quasi sit *intus vocare*, & *in cordis pur-*
gati domum invitare. De hoc aliàs monui; nec piget sæ-
pius monere, ut consulam imperitis.

Annunciate inter Gentes opera ejus.) Hieron. *notas fa-*
cite populis cogitationes ejus, aut in Bibliis regiis, *in popu-*
lis, juxta Hebræum בעמים *bahhammim*. Alii, *cogno-*
scere facite in populis opera ejus, vel *prædicate egregia fa-*
cinora ejus, consilia, admiranda stratagemata, opera cum
summa prudentia, & artificio facta. Valet hæc omnia no-
men עלילות *hhaliloth*, pro quo alibi Lxx. usurpant. Ἐπι-
τηδεύματα. Gentes autem & ἔθνη non qui Gentiles, & Eth-
nici, Paganiv e dicuntur dumtaxat, sed Hebræos quoq;
significare possunt, ut & nomen Hebræum עמים *hham-*
min, quod *populos* denotat, ut alibi notavimus. Tamen
probabile est peculiariter innui alienos à notitia Dei, &
religione. August. de Græco ad verbum exprimi, & alios
Latinos codices habere *evangelizate*. Nullũ legi vel Græ-
cum, vel Latinum codicem, in quo sit *evangelizandi*
verbum. Quamvis admitti possit expositio mystica Arno-
bii, de Evangelii prædicatione ad Gentes, ita ut quod hic
imperatur, impleri cœperit in die Pentecostes, & tunc
primum cantari *alleluja*, cùm locu: i sunt Apostoli *magna-*
lia Dei e. In libro Paralip est, *notas facite in populis ad-*
inventiones ejus. γνωρίσατε ἐν τοῖς ἔθνεσι τὰ ἐπιτηδεύματα αὐτοῦ:
etiamsi Hebræa non varient. Mirabiles fuerunt adin-
ventiones Dei ac modi veluti quidam ejus proprii, atq; ab
eo excogitati, seu *opera exquisita in omnes voluntates ejus*
f. Adinventiones Dei, ait Abulensis *g*, sunt miracula
ab eo facta, quæ vocantur *opera*, in quantum ab eo sunt;
cogitationes, in quantum quidquid agit Deus cum consi-
lio agit: *adinventiones*, ut pertinent ad quamdam cau-
telam, vel prudentiam, cujusmodi erat sonitus curruum,
& equorum in castris Syriæ *h*. Syriorum excæcatio *i*, &
similia. Vocari possent stratagemata, quum scilicet even-
tum habent, quem Deus intendit longè diversum ab or-
dinariis causis, judicio; humano, & expectatione. Que-
rit Abulensis *k*, an tenerentur Israelitæ prædicare gen-
tibus. Responder agens etiam de prædicationis Evange-
licæ obligatione, ex peculiari præcepto debuisse id aliquos
facere, ut Jonam: alios; quum adigerentur ad superstiti-
nem, astrictos fuisse ad veritatis confessiones: ceteros,
quum sese offerret occasio, ex quadam supererogatione
prædicare potu sse, non ex necessitate communis præce-
pti, quia lex solis Hebræis data erat, ut necessaria, ac
ipsis etiam vetita erat communicario cum Gentibus, ne
perverterentur idololatria *l*. Itaque hoc loco aut rei futu-
ræ prædictio est, ut Arnob. dicebat, aut indicatur chari-
tas Davidis, qui non contentus cognoscere solus Deum,
ac laudare, à multis, immò ab omnibus omnino cogno-
scri, ac laudari cupit, atque quod in se est, ut id aliis con-
sequatur, studet, dumque intus audit spiritum, & spon-
sam vocantes, ac dicentes, *veni*, dicit & ipse alteri *ve-*
ni m, vel Christo ut ad alios venire dignetur.

Cantate ei, & psallite ei.) Chald. Paraphrastes, *lau-*
des dicite coram eo, psallite, aut *psalmos dicite coram eo*
(*Dicere psalmos*) erit adhibito psalterio, aliove musico
instrumento simul voce modulari, *cantare*, sola voce.
A loqui *psallere* per se solum instrumenti concentum im-
portat. Mystice cantus corde, ore, seu voce fit, psalmus
opere. Quamvis psallendum sit etiam Domino in corde
n, & canendum *o* musica Christi, quæ incipit à tono hu-
miliore, constatque sex concordibus vocibus, humilitatis
cordis, mortificationis carnis compassionis, consolatio-
nis, orationis, devotionis, de quibus Ayguanus ex Hu-
gone *p*, deque triplici sonorum specie, qui eduntur pul
su, flatu, cantu, operis, devotionis, sermonis.

Narrate omnia mirabilia ejus.) Hieron. *loquimini in*
universis mirabilibus eius, idest, de universis mirabilibus
ejus, de admiratione dignis & egregiè gestis ejus. In Para-
l pomenis additur Latinè, & Græcè, & præterea Græcè
ἀ ἐποίησε κύριος quæ fecit Dominus, item, *narrate in omnib*
bus mirabilia ejus. γνῶσατε πᾶσι τοῖς ἔθνεσι τὰ θαυμάσια αὐτοῦ,
ita ut בכל *bechal* non pertineat ad *mirabilia*, sed ad eos
quibus narranda sunt. Ibi etiam emendati codices habent
πᾶσι absque propositione. In psalmo 9. q & 25. r *narrate*
omnia mirabilia tua dicitur sine præpositione. Parum re-
fert sive dicas *narrate in omnibus*, idest, omnibus, nempè
gentibus, populis, hominibus; sive *omnia mirabilia*. Ta-
men translatio nostra sequenda: & phrasi Hebræa præ-
positio quandoque perinde est, ac si abesset: idem est *nar-*
rare im omnibus mirabilibus, atque *omnia mirabilia*. Eo-
dem psalmo 9. & 25. atque in aliis fegimus de mirabilibus
Dei, quæ separata dici possunt נפלאות *niplaoth*, nimi-
rum à communi naturæ usu, & hominum opinione. Af-
fert Abulensis *s* discrimen inter *mirabilia*, *prodigia*, ju-
dicia, quæ in Paralipomenis *u*, hic autem paullo post
etiam, sed *signa* pro *prodigiis*. Diximus & nos aliàs de
eadem re. In topologia de doctore, & prælato, qui præ
dicare debent, observat Hugo *narrare*, quia res nostræ
non disputandæ proponuntur populo, sed credendæ, & à
Christo in parabolis, fictisq; narrationibus multæ traditæ
sunt: item, ut omnia narret, quod prior monuit Cassiodor.
nihil pre timore, vel pudore, vel alia de causa tacens, quod
scire audtores oporteat. Adde ut annotavit ps. 9. *x*, *omnia mirabilia narranda* isto ipso sensu, quæ narrari oporteat, & conveniat: *facit* enim *Deus magna*, & *inscrutabilia*, & *mirabilia*, *quorum non est numerus* y. Vel ut
quæ narrantur, omnia sint mirabilia, & divina, ut indi-
cat Cassiod. etiamsi non omnia narrentur, quæ sunt hujus-
modi. Vel, omnia per hyperbolen ponuntur pro multis.

Vers. 3.] Laudamini in nomine sancto ejus, lætetur cor
quærentium Dominum.

POst laudem, & cantum exteriorem, invitat nunc ad
interiorem lætitiam, & exultationem, & ut hanc sibi
maximè comparare studeant, eaque una glorientur, quæ
consistit in nomine Domini; idest, ut quis nulla alia in re,
seu nulla alia de re lætari, & gloriari velit, quam de Do-
mino, & in Domino prout etiam Apostolus z præcipit,
ut quidquid habet, adscribat gloriæ, & nomini Domini;
ut se operibus bonis talem reddat, in quo laudetur Domi-
nus *a*; ut perhonorificum ducat subdi tali Domino & no-
minari servos ipsius, sed *invocari nomen ejus super se* b, ut
in hoc glorietur scire & nosse Dominũ & c, ut laudem velit
per se à Deo solo, vel non nisi propter ipsum ab aliis: ut
cum lætitia, & alacritate Dominum quærat, quo nul-
lum melius bonum, sed nec ulla ratione cum illa compa-
randum: ut sibi persuadeat etiam, dum quærit Dominum,
tanta lætitia cumulandum, eosque ipsius dilatandum, ut
alias res hujus mundi quærere negligat, & anxias curas,
atque sollicitudines abjiciat: ut sciat se quando in tribu-
latione Dominum quæret, de ipsius lætaturum præsenti-
a. Omnes hi dicendi modicum sententia commodè ad-
hærescunt, & singuli, si quis benè attendat, egregia
documenta moralia suppeditant.

Laudamini in nomine sancto ejus.) Hieron. *exultate*.
Sed apud Fabrum mendosè præfigitur, &. Alii, *celebra-*
date sanctum nomen ejus. Vel *gloriamini*, seu *gratula-*
mini vobis, seu *laudate vos ipsos*, & *beatos æstimate*, *ac di-*
cite in nomine sancto ejus, *cujus nempe numen*, *vimque ex-*
perti estis. Aquila κατακαυχᾶσθε, *gloriamini*, quod placuit etiam
Eusebio, Basilio, Theodoreto, Chrysost., Euthymio,
Nicephoro, & ultimi quidem duo, qui addunt aliud sy-
nonymum μεγαλύνετε, de nomine Christiano interpre-
tantur: alii, præterque ipsos, Latini multi, ea ratione,
qua dixi præcipere Apostolum *a*, ut *quis gloriatur*, *in Do-*
mino gloriatur. Chaldaicè, *laudate* שבחו *sciabbachhu*. In
Paralipomenis *b*, *laudate nomen sanctũ ejus*, ibi sunt ea
prorsus Hebræa, quæ hic התהללו בשם קדשו *hithhal-*
lelu bescem kodischo. Græca vero αἰνεῖτε τὸ ὄνομα τοῦ ἁγίου
αὐτοῦ, *laudate in nomine sancto ejus*, quod hic passive ha-
betur αἰνεῖσθε, sed quum sit mediæ vocis, potuisset reddi
activè. In psalmo 33. *c* eadem penitus phrasi dicit Da-
vid, *in Domino laudabitur anima mea*, & ita quoque
redditur à Hieronymo. Quare juxta interpretationem
libri Paralipomenon, liet esset *laudari in nomine Do-*
mini, ac *illud laudare*. Et sane unum ex alio sequitur,
ut qui laudat nomen Dei dignum se reddat, qui laudetur
in nomine ipsius, idest, ea de causa, quod nempe ipse
laudet nomen Dei, sive laudetur ab hominibus aliis,
sive à Deo, à *quo laus erit unicuique* d, & *glorificantes se*
glorificare. *e* Hebræum verbum includit actionem in sei-
ipsum, & quod laudabunt seipsos aliqui, aut laudabun-
tur à seipsis, nimirum si faciant ad quod illos hortabatur,
hoc est, si confiteantur Domino, invocent nomen ejus,
annuntient opera ejus, cantent ei, & psallant, narrent
omnia mirabilia ejus. Involvit idem verbum, cujus ra-
dix est הלל *halal*, unde *halelujah*, de quo egimus in ti-
tulo, ineffabilem quandam exultationem fere usque ad
insaniam, & in quadam, ut hoc loco Trevetus notat
gesticulatione corporis consistentem. Lege dicta psal-
no 33. *f* Rectè autem Abulensis *g* conciliat hujus loci
ci translationes, & eam, quæ est in Paralipomenis *h* quia
non solum homo, inquit, debet laudare nomen Domi-
ni, ut est in translatione Paralipomenon, sed etiam sei-
ipsum debet laudare, & dicere, le esse felicem quia talem
Deum habet, ut est in psalmo 143. *i* & 145. k & qua e-
tiam de causa Moyses laudabat populum Hebræum *l*:
præterea debet propterea *exultare*, ut Hieronymus tran-
stulit. Nomen Christianum, seu cognomen à Christo es-
se causam, cur qui id gerunt laudari possint & gloriari
valde magnam, non citati dumtaxat Græci docent, sed
etiam Arnobius, & Hierony. hi nempe, qui istis nomi-
nibus vocitantur Auctores commentariorum. Inducit
prior sic in concione loquentes Apostolos die Pentecostes
cum Gentilibus præsertim. (Nolite laudari in virtute Re-
gum vestrorum, neque in potentia præliorum vestrorum
sed deponentes *potentias arcuum & scutum & gladium &*
bellum m, pacem assumite, & Christum, quem prædi-
camus vobis, vestro nomini sociate, ut vos, qui dicimi-
ni Gentes, dicamini Christiani, & laudemini in nomine
sancto ejus, & lætetur cor vestrum, qui quæritis Domi-
num.) Ipsi Apostoli *ibant gaudentes à conspectu concilii*,
quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati,
n & eorum Princeps scripsit *beatos esse*, *qui exprobrantur*
in nomine Christi, *quoniam quod est honoris*, *gloria*, & *vir-*
tutis Dei & qui est ejus spiritus, *super eos requiescit* o; & ad-
monebat, *si quis patiatur*, *ut Christianus*, *ne erubescat*,
sed glorificaret Deum in isto nomine p. Lege illius loci com-
mentarium nostrum.

Lætetur cor quærentium Dominum.) Chaldaicè, *lætetur*
cor illorum, *qui quærunt doctrinam à conspectu Domini*, sed
generalior est sententia, quomodocumque quærat quis
Deum, & non tantum ut doctorem. Gaudebant Hebræi
illata in castra arca, Philisthæis ingemiscentibus *q*: &
Elias Deum verum implorans, insultabat sacerdotibus
Baal, qui trilles, quum suos deos invocarent, percutiebant
se lanceolis usque ad effusionem sanguinis. *r* *Quærere*
Deum, non est tantum *invocare*, sed qualibet ratione eo.
lere. Nam sic aliquando Israelitæ faciebant pactum, ut
quærerent Dominum, & *ex more corroborabant fœdus*, *ut*
quærerent Dominum Deum patrum suorum in toto corde, &
in tota anima sua, & edicebant, ut *si quis non quæreret*,
moreretur à minimo usque ad maximum, *à viro usque ad*
mulierem *s*: & Elaias hortabatur, ut *quærerent dum in-*
venirì poterat, & *invocarent*, *dum prope erat*, t & ut *si quæ-*
rebant, *quærerent*, idest, serio, ac sedulo, alacritèr, ac
diligenter *in toto corde*, *tota anima*, in tota voluntate. *u*
Hoc est *lætari cor quærentium in Deo qui fecit eos*, & *in Re-*
ge suo x, læte illum quærere, promte, expedite, non

Asegniter, tarde, cum mœstitia, tædiove. Dum hic de-
gimus, *lætatur cor quærentium*, non inventium; quia
licèt inveniri ex parte possit, ut pollicetur citatus Elaias,
y tamen non perfectè, sed inventus, quærendus adhuc
est, ut sequenti versu notatur, & annotat Aug. z. Sic
enim ait,) Sunt in comprehensibilia requirenda, ne se
existimet nihil invenisse qui quam sit incomprehensibile
quod quærebat, potuerit invenire. Cur ergo sic quærit,
si incomprehensibile comprehendit esse quod quærit, nisi
quia cessandum non est quamdiu in ipsa incomprehensi-
bilium rerum inquisitione proficitur, & melior meliorq;
fit quærens tam magnum bonum, quod in invenimendum
quæritur, & quærendum invenitur? Nam & quæritur, ut
inveniatur dulcius, & invenitur, ut quæratur avidius.)
Confirmat ex Sir. *a* (*Qui edunt me adhuc esurient*, & *qui*
bibunt me, *adhuc sitient*: manducare enim, & bibere,
quia inveniunt, & quia esturiunt ac sitiunt, adhuc quære-
re. *Bonus est Dominus sperantibus in eum*, *animæ quærenti*
illum: *b* quanto magis invenienti? & quanto major ei læ-
titia: ut argumentatur August. *c*. Interim *spe gaudemus*,
d Exultemus, & *lætemur* semper, *quærendo Dominum* e.
Qui temporalia quærit, solida bona non quærit, sed
spinas, ac laborem, denique umbram, & nihil, quod
apprehendi nequit *f*, & capi g. Similes quidam sunt iis,
qui pro David statuam reperiunt, caprinis pellibus in-
volutam *h*. *Non invenitur sapientia in terra suaviter vi-*
ventium, in luxuria, & gula, *non in mari* superbiæ, in-
vidiæ, iræ, *non in abysso* avaritiæ, & acediæ *i*. Sed nec
sufficit Deum quærere operibus tantum externis, *in gre-*
gibus enim suis, inquit Oleas K, & *in armentis suis vadent*
ad quærendum Dominum, & *non invenient*: videlicet,
quia non ex corde, anima, mente quærunt, & diligunt
Deum. Deus & Christus inveniri potest, quoniam *odore*
trahit l, sparto pœnitentiæ cinere investigatur *m*, signo,
vestigioque sanguinis fusi reperitur *n*, *à magnitudine crea-*
turæ cognoscibiliter videtur o, & *attractatur* p. Christum
invenerunt pastores in præsepio *q*, parentes in templo *r*,
lictores in horto *s*, in cruce alii, in via peregrinantes di-
scipuli *t*: rursus in horto Magdalena *u*. Ubique lætitia
etiam in cruce, sed non eadem de causa, nec semper ho-
nesta. Ter *quærendi* verbum inculcatur, hic semel bis ver-
su sequenti. Primo jungitur lætitia, secundo confirmatio,
tertio perseverantia, ut designetur status incipientium,
proficientium, perfectorum, sive pervenientium. Initio
vere suos exhilarat Deus, tùm jubet paratos esse ad ten-
tationem *x*, qui vero majores processus fecerunt, quæ re-
tro sunt obliti ad anteriora se extendunt, nec arbitrantur
se adhuc comprehendisse *y*. Legem Greveum *z*.

Vers. 4.) Quærite Dominum, & confirmamini quærite
faciem ejus semper.

LÆtos in quærendo, alacres, & currentes incitat ma-
gis, urgetque, adhibitis veluti calcaribus, ut assidue,
serioque agant quod agunt, & ut Elaias *a* loquitur, *si*
quærunt, *querant*, non defatigentur, sed quasi viribus
integratis, & semper instauratis quærere pergant, atque
numquam intermittant benignam sibi Dei faciem, & fa-
vorem illius procurare. Quod multo melius convenit
fidelibus, ut quem jam Deum invenerunt per fidem, per
spem, desideriumque quærant, & per opera ex ejusdem
amore provenientia atque mandatorum ipsius observa-
tionem ad illum pervenire instiunt, remotis impedi-
mentis, ita ut *quærentes regnum Dei*, *quærant & justitiam*
ejusdem, *b* quærentes ad *ultam ingredi*, *quærant & serva-*
re mandata c. Quæ prius recitavi ex Augustino perti-
nent ad hunc quoque locum; illa etiam quæ tropologicè
disserui. Idem hoc ipso loco August. docet, non modo id
quod modo dicebam, inveniri à charitate per fidem De-
um, & per spem quæri, ut habeatur per speciem, additis
nempe bonis operibus; verum etiam quæri ab iis, qui *fa-*
e ad faciem vident illum sicut est d. (Est fine fine quæren-
dus, inquit, quia fine fine amandus, & qui prælens ha-
betur, charitate perpetua, ne fiat absens, optatur.) Pro-
bat ex vulgari usu loquendi, quo (etiam præsenti a licui
dicimus, non te quæro, idest, non te diligo; & quia quem
quisque diligit, etiam quum videt, sine fastidio semper
vult esse præsentem, hoc est, semper quærit eum esse præ-
sentem.) Prior sensus de inquisitione absentis propsito
magis congruit, & Arnob. applicat ad Apostolos, quasi
hortantes in Pentecoste, ut quia Christus ascenderat, &

paraverat nobis gaudium sempiternum, quamdiu ad cum pertingamus, quæramus faciem ejus semper, Chrysostomus, & Euthymius explicant etiam non solum de semper quærendo divino auxilio, custodia, protectione, per meditationem rerum divinarum, & profectum in virtutibus, sed etiam de quærendo Christo, qui est invisibilis Dei imago, *ipsiusque substantia figura a*. & Chrysostomus ait excitari Gentilium præcones, ut constanter, *& virtute multa evangelizent b*.

Quærite Dominum, & confirmamini.) Auctor *c* libri de lalutaribus documentis citat (*inquirite Dominum dum tempus est*:) addens, opinor, aliquid de suo. Hierony, (*& virtutem ejus*:) quo etiam pacto legitur in Paralipomenis *d*; aliique hoc loco reddunt (*fortitudinem, robur, potentiam*.) Exponit autem R. Kimhi, & Varablus de Arca, quod in ea virtus se divina exhiberet: atque eodem nomine appellatur ps. 77. *e Et tradidit in captivitatem virtutem eorum* עזם *hhozzo virtutem ejus*. Paraphrastes autem hoc loco legens etiam nomen interpretatus est *legem* תוריה *orait*. Legerunt Lxx. hoc loco עזו *hhozzu* verbum, non nomen, suppleveruntque *αυτ*. & August. legit (*confortamini*:) atque hoc de Græco expressius sic interpretatum, idest, *τραυδθητε*, quamvis verbum minus Latinum videatur: in aliis codicibus esse, (*confirmamini*) in quibuldam, (*corroboramini*) Deo autem dici *f fortitudo mea, g & fortitudinem meam ad te custodiam*. Præter allatas prius istius verbi expositiones, non displicet quam dat Lyranus, ut David per illud *quærentes* jubeat certos esse, se inventuros. Hoc pacto *lætari cor quærentium Dominum* in priore versu, *& confirmari* erit idem, denique erit *spe firma & certa gaudere h*.

Quærite faciem ejus semper.) Chaldaicè, (*accipite*) quod est quasi pendere à facie idest, à Dei favore & præsentia, ut ante diximus, & allegoricè à Christo præsertim etiam si *faciem* accipiatur pro *Arca*, quemadmodum prius nomen virtutis juxta translationem ex Hebræo, quod ibi citati R. Kimhi, & Vatablus explicant, & Abulensis in Paralip. *i*, eo quod præsentiam suam Deus in ea exhibeat, & dicebantur Hebræi illuc venientes apparere coram Domino, seu in conspectu ejus: erat enim Arca typus Christi. De Dei facie quid sit, aliàs dictum satis, Paulo autem ante de continuo studio Deum quærendi, præcipue dum hic vivimus. Affinis ibi ex Augustino allatæ sententiæ, qualem quoque habet exponens Jo: Evangelium. *k* Sententia Hilarii *l* est: (Curre tenùs, si quid ei putas ultimum esse; cum semper invenies; quia cum semper intendas, semper est quo intendas: sermo in eo deficiet, non natura claudetur. Iterum revolve tempora, esse semper invenies, & cum calculi numerus in sermone defecerit, Deo tamen semper esse non deficit.) Leo *m* scribit quod (nemo ad cognitionem veritatis magis propinquat, quem qui intelligit in rebus divinis, etiamsi multum proficiat, semper sibi superesse quod quærat; nam qui se in ad quod tendit, pervenisse præsumit, non quæsita reperit, sed in inquisitione deficit.) Huc facit, ut refert August. *n*, locus Ecclesiastici *o*, *quum consummaverint homo, tunc incipit*, (quia invenientem capiendo facit Deus, ut rursus quærat implere, ubi plus capere cœperit, donec ad illam vitam veniamus, ubi sic impleamur, ut capaciores non efficiamur, quia ita perfecti erimus, ut jam non proficiamus.) Addit eos, quos Apostolus *p* reprehendit *semper discentes, & ad scientiam veritatis numquam pervenientes*, quam de hac vita exierint, jam non futuros discentes, sed errorisui mercedem recipientes; quia semper hic sunt ambulantes, & numquam ad viam pervenientes. Admonemur præterea in cursu virtutis, donec ad metam perveniamus, quæ in morte est, non consistere; sed *currere* semper, *sique ut comprehendamus q*. Iratus est metito Eliæus regi Joas, quod tres tantum jecisset contra Syriam sagittas, penitus delendam, si plures jecisset *r*. Quod toties inculcatur adhortatio, ut *quæratur Dominus, ejusque faciei*, & quidem semper, cum rei quærendæ, tùm pretio, tùm difficultate, quæ duo præ se ferebat sponsa, tam sedula in quærendo sponso, innuit vehementem Prophetæ charitatem, de qua etiam dixi versu primo. Hujuscemodi item illius charitas erat, qui scitari batur: *Quo abiit dilectus tuus, à pulcherrima mulierum? quo declinavit dilectus tuus? & quæremus eum tecum f*. Ubi notat Nyssenus animæ studium perfectionis in aliis ad sponsi notitiam adducendis; & Philo Carpathius, nihil jucundius esse animæ fideli, quam de Christo cum matre Eccl. loqui, & iubinde interrogare, quo pacto quæri, ac inveniri debeat prout scriptura hoc ipso loco hortatur, & alibi, *s Videant pauperes, & lætentur, quærite Deum, & vivet anima vestra*. Greg. demum, Ansel., Cassiod., Beda eodem loco ajunt indicari quæstionem quo modo quæri Christus debeat, vel in quorum ille cordibus requiescat, ut eorum exemplo anima pia hoc quærens ædificetur, & se quærentibus sociam adjungat. Sic initio Nathanaelem Philippus, And. fratrem Simonem adduxit ad Jesum, gratulati te illum invenisse *u*; aut potius eum à non quærentibus inventum esse *x*. Ceterum *quærere faciem Dei semper*, aut *Deum facie sua exquirere & faciem ejus require y*, si accipiamus de oratione, & non tantum ut *provideamus Dominum in conspectu nostro semper z* (quod ipsum moderationem suam quoque habet) oportet illud *semper* interpretari ad eum modum, quo quum præcipitur, ut *semper, ac sine intermissione oremus a*: nempe horis competentibus. Annotavit id Abulensis in commentario Paralipomenon, *b* & in suo ad hunc psal. Chrysost. amboque, & quem vocant Hieronymum confirmant eo Regis præcepto, quo jubebatur *ter in anno apparere omne masculinum in conspectu Domini c*. Ultimus verò auctor, (& quæ justitia, inquit, hæc erat? quid autem grande aliquid faciebant *ter in anno apparere in conspectu Dei*? Ibi ad parvulos loquebatur, hic autem Propheta dicit credentibus in Deum, *semper eum quærere*, quemadmodum, & in Evangelio scriptum est, *sine intermissione orare*.) (Quid si non detur pervenire quo volo: ait Richardus Victorinus, *d* quid si currendo deficio? gaudebo tamen inquirendo faciem Dei mei semper, pro viribus accurrisse, desudasse, &c.) Clemens quoque Alexand. *e* laudans quod universi hujus effectorem invenire valde difficile dixisset esse, hortatur ne pigeat laboris in inquirendo. Quærebat sponium sponsa *quæ non invenieba*r, idest, non comprehendebat. Nyssenus *f* istius psalmi prælentis testimonio confirmat opportunitatem, ac tempus Deum querendi esse totam vitam: (per adjectionem enim, inquit, ejus quod est semper, ostendit Rex Propheta perpetuum, & quod numquam intermittitur, studium.) Poltremò sedulum, quod ante declaravi, quærendi Deum studium semper, & semper, non solum arguit, de quo etiam dixi, in illius cognitione profectum, sed etiam in gratia, charitate, virtutibus aliis, ita ut nullus viventibus, quoad vivunt, præscriptus sit gradus perfectionis, ultra quem procedere non possint. Fuit hæc una ex hæresibus Begardorum, & Beguinarum, posse etiam viribus naturæ hominem in præsenti vita finalem consequi beatitudinem juxta omnem gradum perfectionis, quem habitus est in cœlesti patria, hicque reddi impeccabilem, ac fuerit tanta cumulatum gratia, ut amplius in ea proficere non possit *g*. Oremus Augustini, *h* verbis Deum, (Domine Deus meus una spes mea exaudi me, ne fatigatus nolim te quærere, sed quæram faciem tuam semper ardenter. Tu da quærendi vires qui invenire te fecisti, & magis magisque inveniendi te spem dedisti.)

a Hebr. 1. 1. b ps. 67. 12. c c. 50. apud Aug. 10. 1.

d lib. 3. 16. 11

e vers. 61.

f ps. 17. 2. ps. 10. 4. ps. 41. 2. ps. 117. 14. g ps. 51. 10.

h Rom. 11. 12 Faciet pro ratia ultrapetatur.

i in loc. 16.

k tract. 63. l 2. de Trin.

m Serm. 9. de Nativo

n tract. 83. in Joannem. o c. 18. 6.

p 2. Tim. 3. 7

q 1. Cor. 9. 24. r 4. Reg. 13. 19.

s ps. 68. 33.

t Ex. 25. 17. u Jan. 1. 41. x Esa. 61. 1. y ps. 26. 7. z ps. 15. 8.

a Luc. 18. 1. Nehem. 5. 17. b in l. 1. Paral. c. 16.

c Ex. 25. 17. d c. 34. 24.

e Paral. ad Gent.

f Cant. 5. 5. g hom. 7. in Ecclesi.

Opportunitas Deum quærendi est vita tota

h Clementinam Ad nostrum de hæret. i 1. de Trin. c. ult.

Vers. 5.) Mementote mirabilium ejus, quæ fecit prodigia ejus, & judicia oris ejus.

Vers. 6.) Semen Abraham servi ejus, filii Jacob electi ejus.

MOdum ac materiam laudis divinæ tradit, quoque ratione hi, quos invitavit ad confitendum Domino, ipsum invorando, & ad cantandum, & psallendum, ad annunciandum, & narrandum opera, mirabiliaq; illius, ad quærendum eumdem, possint hæc omnia præstare: nempe si redigant ad memoriam, atque recogitent fideliter, piè, & devotè mirabilia, & prodigiosa, naturæq; superantia vires opera ab eo patrata per Moysen, Josue, Samuelem, quibus potentiam suam demonstravit, & vindicem justitiam significari voluit adversus Pharaonem, alios persecutores, & qui prevaricatores erant in populo. *Judicia* quoque denotare possunt, præsertim ut dicuntur *oris Dei*, leges varias, & præcepta, quæ Deus idem populo suo dedit, sapientiam suam manifestans. Ut vero magis commoveat, & persuadeat, nominatim appellat illos, quibus loquitur, *semen Abraham, & servos Dei*, *filios*

Sensus loci.

filios Jacob, & electos ejusdem, illidem nimirum cognominibus, quæ interdum tribuuntur illis Patriarchis, tum præterea, qui ab alio cognomine *Abrahæ*, quo dictus est *Hebræus*, totus populus ita etiam nominatus est, & ab altero nomine *Jacob*, nempe *Israel*, sic totus populus vocatus aut *Israelitæ* & quandoque ipsiomet nomine *Jacob*, postea ab uno ex filiis Jacob, cui nomen *Judas*, *Judæus*; denique propagatus erat hic populus ab Abraham per Jacob, ac proinde per Isaac non per Esau, vel Ismaelem, & Deus dicitur elegisse *Jacob Israel in possessionem sibi a*. Allegoricè pertinet hæc adhortatio ad semen Abrahæ, & filios Jacob, seu Israel secundum spiritum, promissionem Dei, imitationem fidei, ut sæpius admonet Paulus *b* vocans *Abraham patrem credentium*, & *sectantium vestigia fidei, quæ erat in præputio ipsius*. Objurgati sunt etiam à Joanne Baptista *c*, & à Christo *d* gloriantes patre Abraham, illius autem opera non imitantes.

Mementote mirabilium ejus, quæ fecit.) Hieron. hic, & in Paralipomenis *e*, *recordamini*. August. *mirabilia*; quæ constructio melius cohæret cum sequentibus positis in eodem casu accusativo. Meminisse jubentur, ut aliorum suggerant memoriæ, & enuncient, narrentque, ut Abulensis notavit. Latini usurpant *meminisse*, pro eo quod est, *mentionem facere, & commemorare*, idque in gignendi casu, vel præfixo propositione *de*, in auferendi, & Græci *ἀναμιμνήσκειν*, similiter plerumque cum genitivo, aut solo, aut cum præpositione *περὶ*. Hebræi verbi זכר *zachar* usum istum non ita reperio. Quanti referat memoria divinorum operum, & beneficiorum, alias dixi. Joanni, qui *Dei gratiam* sonat, datus est pater Zacharias, qui *fecitque memoriam Dei*: & à Manasse cujus etymon est *oblivio*, ablata est dignitas primogenituræ *f*, & post alia crimina, tamquam majus ponitur à Sapiente, *g Dei immemoratio*, nempe post sanguinem, homicidium, furtum, fictionem, corruptionem, infidelitatem, turbationem, perjurium, cumulum bonorum, quamvis & alia adhuc adjiciantur. Ubi, ut docui in commentario, quidam legunt *bonorum Dei immemoratio*: Græcè autem habetur *Χάριτος ἀμνησία*, *gratiæ immemoratio*. Plura nos ibidem, & in psalmo 102. *b*. Et quidem cui nondum licet altiora illa contemplari misteria, & quasi faciem Dei ipsam quærendo, reperire retro eum per vestigia mirificorum operum, & beneficiorum sequi debet. Hoc admonet Augustinus, & alii, perindeque id esse, ac dum Deus præfatus, *Ego sum qui sum*, quod capere humanus animus facilè non poterat, exposuit nomen filius ad intelligendum, *Ego i sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Jacob*. Mirabili opera ista intelligit quidem David potissimum perpetrata in Ægypo contra Pharaonem, & deinceps; sed & priora non excludit, ut ipsiusmet diluvii, postque illud quum flagella vir Ægypti Regem, qui Abraham uxore privaverat *k*, quum Pentapolim diruit *l*, cum uxorem Isaac ab alterius Regis manibus liberavit, *m* cum vepribus arietem hærentem pro Isaac substituit ex sterilibus genito *n*, cum uxorem Lot in statuam salis convertit *o*, cum Laban vexantem Jacob increpavit *p*, cum admirabili providentia Josephum, de quo in hoc psalmo *q*, postea evexit *r*.

Prodiga ejus.) Hieron. *s*, *signorum*. In Paralipomenis Græcè non hæc tantum, & *judicia*, sicut in accusativo, sed etiam in membro præcedenti, *mirabilia*, Σημεῖα, τέρατα, κρίματα, & Latinè omnia in genitivo, *mirabilium, signorum, judiciorum*: sicut & antea retuli Augustinum legen em *mirabilia*. Euthymius notat abuti Lxx. quarto casu pro secundo, quos noster quoque Interpres sequutus est. Nisi dicas esse sensum, *memetote mirabilium ejus, quæ mirabilia sunt prodigia & judicia oris ejus*, ita ut eadem sint *prodigia, & judicia*, quatenus prodigia illa, ut docent Basilius, Chrysost. Theodor. edita sunt à Deo juste, ut per ea judicaret, atque puniret injustitiam, ac superbiam Pharaonis præsertim, & aliorum populi Hebræi perfecutorum. *Mirabilia* dicuntur quoniam excellenti quadam potentia facta: *Prodigia* Latinè, seu *signa* Græcè τέρατα, Hebraicè מופתות *mophetoth*, ut ad confirmationem veritatis, & aliquid portendendum, unde etiam nomen *portentorum*; *judicia*, ut pœnam inflignt. De horum distinctione Abulensis *t*, ubi & demonstris; quæ naturæ quodam errore fiunt, & mali semper aliquid præsignificare creduntur. Nos alibi eadem de re.

Et judicia oris ejus.) Hieron. *x*, *judiciorum*. Præter id quod modo dixi, nempe pœnas ore Dei decretas in Pharaonem, & prius in Pentapolim, possunt *judicia oris Dei*, ut Euthymius, & Niceph. docent, omnesque fere Latini, nec ex Hebræis pauci, significare præcepta ejusdem Dei ore tradita per Moysen. *Nec enim Deus fecit taliter omni nationi, & judicia sua non manifestavit illis y*. Chrysost. extendit ad leges inditas aliis rebus quibuscumque naturalibus etiam inanimatis. *Mirabilia, & prodigia* Hugo refert ad gratiæ justificantis donum, & ad suscitationem spiritualem peccatoris, quæ ab Augustino, & Gregorio censetur majus miraculum, quam cœli terræque creatio, de quo beneficio David loquatur, *z, in æternum non obliviscar justificationes tuas, quia in ipsis vivificasti me*: (*judicia* vero *oris Christi*) ad verba quibus significavit pœnitentes in misericordia judicandos esse *a*, *pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum: qui sine peccato est, primus in illam lapidem mittat: nemo te condemnavit? neque ego te condemnabo*. b

Semen Abraham servi ejus.) Nomen *servi*, est casus rectus numeri pluralis. epithetum non *Abraham* sed *seminis ipsius*: est enim Græcè δοῦλοι, tam hic, quam in Paralipomenis *c*. Quamvis utrobique Hebraicè sit genitivus singularis, עבדו *hhaudo*, pro quo legerunt Lxx. עבדיו *hhaudau*, & pro *Abraham* in libro Paralipomenon omnibus linguis legatur *Israel*. Quæ differentia non est magni momenti *d*: sicut monuimus de aliis psalmis, qui recitantur paullo aliter alibi, quam extent in ipso libro psalmorum, ut de 17. & 95. quod Abulensis quoque observavit. Quod autem nomen *servi* nominativus pluralis esse debeat etiam Hebraicè, persuadet, quia in eodem casu, ac numero est nomen *electi*, hic & Paralipomenis, בחיריו *bechirau*. Quamquam in singulari posset adhuc עבדו *hhaudo* collectivè exponi de semine Abraham, ut dicatur servus Dei, seu servi Dei illi, qui sunt de semine Abraham. Id postea notatum deprehendi à Richardo Cenomano, qui etiam testatur se in quodam exemplari invenisse δοῦλοι. Sed facilior prima dicendi ratio, ut mutatis punctis, quæ non erant in usu tempore Lxx. legisse illos asseramus עבריו *hhaudau* in plurali, ut *jod* nota numeri pluralis excideritn. Nam, ut dici, in sequenti membro legimus pluraliter בחיריו *beechirau*. Abraham sine dubio servus Dei fuit, itaq; cognominatur in Genesi *d*, & in Exodo *e*: ipse namque, aliis ad idololatriam declinantibus, confessus est se soli Deo servire, tempore Nembroth, inquit Lyranus: quemadmodum & Jacob electus merito appellari potest, ut de illo sequens membrum idem auctor, aliique interpretantur, quoniam adhuc in utero matris prælatus est fratri Esau *f*, & iste reprobatus *g*. Verum, ut dixi, nomina sunt hæc multitudinis de semine Abraham, & filiis Jacob non de isto, & illo. Latini fere omnes per allegoriam *semen Abraham*, & *servos Dei* ajunt esse Judæos sub timore constitutos, nec habentes perfectam charitatem, quæ foras illum mittit, *h filios Jacob* & *electos*, illos, qui vitiorum supplantatores sunt, iuxta notationem vocabuli *Jacob*: aut primos esse plures vocatos, secundos pauloque electos *i*. Vim quoque faciunt, & alicubi *k* præterea Hieron. in *seminis* vocabulo, quasi denotet imperfectionem, ut quicumque, quod ait Hieron. adhuc semen est, nec formatus in filium, servus sit Domini: quemadmodum quibus dicebat Christus *l*, *scio quia semen Abrahæ estis*, (tamen *filii* legimus:) ac si diceret, necdum filii, quia opera Abrahæ non faciebant. Chrysostomus, Euthymius, Nicephor. Blemmida ad Apostolos utrumque accomodant, ut *semen sint Abraham*, quia ex eo secundum carnem orti; *servi Dei*, quoniam illis Christus dixit *m vos vocatis me magister & Domine, & bene dicitis*; (*filii Jacob*) quia ex eodem descendentes; *electi*, quoniam eosdem Christus præ aliis Apostolos elegit *n*. Transfert Hugo ad Religiosos, qui ut Abraham, *exierunt de domo sua, & de cognatione sua, & de domo patris sui o*, & immolaverunt propriam voluntatem, tamquam filium *p*: præterea sicut Jacob *q*, supplataverunt diabolũ, mundum, carnem & fugerunt à Laban *r*, qui *dealbationem* sonat, hoc est à gloria mundi dealbata, ne mundus auferret ei Liam activæ vitæ, & Rebeccam contemplativæ. Appellat etiam Augustin. & Dominicum nomine *Abraham*, tamquam patres multarum gentium; nomine *Jacob*, quem Scriptura describit *simplicem, & habitantem in tabernaculis*: Benedictum, & Franciscum, simplices, & pauperes. At Francisci soboles, & fœtus numerosissimus novæ prolis, ut Ecclesia eum vocat; Benedicti autem Ordo reditibus Ecclesiasticis semper vixit. Magno debet esse ad virtutem incitamento majorum virtus, & exemplum, ut hoc ex loco colligit Origenes *s*. Esaias *u* quoque jubet, ut

a ps. 134. 4 Allegoria

b Rom. 4. 11. 12. 16. 19. 5. 7. 8. 16. al. 56. 7. 8. 9. 14. 16. 28.

c Mat. 3. 9

d c. 2. 37. 39. 40

e lib. 166.

Etymologia Joannis, Zacharie, & Manasis.

f Gen. 48. 17. & seq. Dei immemoratio crimen maximum.

g Sap. 14. 15. 26

h v. 2

Hæresi Begardorum, & Beguinarum quæ fuerit.

i Exod. 3. 14

k Gen. 12. 17. l c. 19. 24 m cap. 20. 3 & seq. n c. 21. 12 o c. 19. 26 p c. 31. 29 q v. 17. & seq. r Sacr. & 2. Paralip. 26. 12

t in l. 1. Paral. 18. 9. 20

x hic & in 1. Paral. 16. 12

Inter prodigia, & judicia discrimen.

Sensus accommodatius.

m Jo. 13. 13

n Luc. 6. 13. Jo. 6. 17. c 15. 16. 9.

o Gen. 12. 16 p c. 22. 10.

q c. 27. 36

r c. 31. 17

Majorum virtus, & exemplum ad virtutem magno incitamento esse debet posteris

s l. 20. 10 Je

Hebræi *attendant ad Abraham patrem suum, & ad Sa-*
ram, quæ peperiat eos. Sed & Christus urgebat eosdem.
Si filii a Abrahæ estis, opera Abrahæ facite. Paulus *b* vo-
lebat *nos esse memores præceptorum nostrorum, qui nobis*
loquuti sunt verbum Dei, ut eorum intuentes exitum con-
versationis, imitaremur fidem. Exigebat etiam, ut *es-*
sent ipsius imitatores, sicut & ipse Christi b; & à Tito, ut
in omnibus seipsum præberet exemplum bonorum operum.
c. Matarhias ad fortiter pugnandum commemorabat
patris Phinees exemplum *d*. Nescio quomodo, inquit
Aug. *e* amplius & in ipsius formæ charitatem excitamur
per fidem, qua credimus vixisse sic aliquem (nimirum ex
virtute) & spem, qua nos quoque ita posse vivere, qui
homines sumus ex eo, quod aliqui homines ita vixerunt,
minimè desperamus, ut hoc & desideremus ardentius, &
fidentius precemur. Id vero multo habet locum magis
in iis, qui peculiari ratione nobis ad imitandum propo-
siti sunt, quia majores, & institutores nostri:

Filii Jacob electi ejus.) Numeri pluralis Nominativi
casus est etiam *electi*, non Latinè tantum, ubi posset esse
æqui vocatio, sicuti diximus de nomine *servi*, nec solum B
Græcè ἐκλεκτοὶ, sed etiam Hebraicè בחירי *bechirai*,
tum hic, tum Paralipomenis *f*. Ut sit mirum, Lyran,
& Trevetum, qui Hebraicæ linguæ peritiam profitentur,
exponere in Genitivo singulari, velut epithetum *Jacob*,
quem præ Esau elegit Deus, & cujus stota generatio ele-
cta est in duodecim Patriarchis, quod non accidit in Isaac
vel Abraham, cum Esau, Ismaelq; rejecti fuerint. Eo-
dem errore lapsus est Abulensis *g*, Rickelius, & alii. Fa-
tetur tamen Rickelius, quod res est, ac solum per se hic
verum est, nomina *servi*, & *electi* referri posse ad *semen*,
& *filios*. Hebræo populo Moyses dicebat *h*, *Eris Domini*
Dei in cœlum est, & cœli cœlorum & tamen patrious vestris
conjunctus est & amavit eos, elegitque semen eorum post
eos: item *i*, *te elegit, ut sis ei in populum peculiarem de*
cunctis gentibus, quæ sunt super terram: præterea *k*,
Dominus elegit te hodie, ut sis ei populus peculiaris. Sed
multo potiore jure cognomen *electorum*, convenit Chri-
stianis, qui sunt discipuli *Christi Dei electi* l, quemque
pater appellat *puerum suum, quem elegit, & in quo bene cō-*
placuit animæ suæ m, præterea Apostolorum electorum C
n, & nonnumquam cognominantur *electio*, quam vis id
magis peculiariter non electis dumtaxat ac fidem, vel ju-
stitiam, gratiamve, sed etiam ad beatitudinem *p* conve-
niat. De electione populi Hebræi sub appellatione *Jacob*,
aut *Israel*, cecinit David in præcedentibus psalmis *q*, aut
sub nomine absoluto *electorum* r, sicut & in sequentibus
s, rursusque infra in isto *m*. Longo sermone Justinus *t*
convincit Tryphonem Judæum, quæ de Jacob, ejusque
semine in multis Scripturarum continentur locis, nonnisi
Christo, Christianisque posse congruere. Inæstimabile
est electionis ad gratiam, gloriamque beneficium, de quo
nunc non agam, contentus egisse aliis locis. Tandem
non videtur planè necessarium illud inter *semen* & *filios*,
discrimen antea saltem sensum mystico allatum, quoniam
sicut *semen Abraham*, ita quandoque dicitur *semen Jacob*
u, *universum semen Jacob glorificate eum*.

Vers. 7.) Ipse Dominus Deus noster, in universa terra D
judicia ejus.

Sensus loci

AGreffus narrare mirabilia opera, magnaque bene-
ficia erga populum Hebraeum, ponit hoc velut fun-
damentum, Deum, de quo dicturus est, quemque pe-
culiariter Hebræi populi Deum nominat, ac Dominum,
habere quoque in universam terram imperium, ac tam-
quam supremum Dominum, Regem, Monarcham, Ju-
dicem, sua sibique judicia exercere. Inde vero vult pluris
æstimari, quæ dicturus est de beneficentia tanti, tamq;
magni Dei, & Domini, ut si dignatus unius anguli ter-
ræ, & adeo exigui populi, paucorumque hominum tan-
tam rationem ducere, ut ab iis peculiariter coleretur &
vulgo eorum Deus, ac si non aliorum etiam esset, pro-
prie, ac singulariter appellaretur. Mystica vero communis
expositio est, describi spirituales filios Abrahæ, &
Jacob, sive promissionis, toto orbe dispersos, quos
propheticus hic sermo cohortetur.

Expositio mystica.

Ipse Dominus Deus noster.) Supplendum censet Tre-
vetus, *qui fecit mirabilia*, quæ scilicet narranda sunt.
Abulensis *x*, quod ipse, qui est Dominus Deus noster, est
in universa terra. Sufficit supplere verbum substanti-
vum. Attribuit hæc verba Hugo Religioso, cujus *Deus*
pars & hæreditas y,

In universa terra judicia ejus.) Ubique si non ut mi-
sericors cognoscitur Deus, certè ut exercens judicium,
& justitiam; innotuerunt etiam universæ terræ judicia
& supplicia, quæ exercuit in illos, qui sunt adversari Pa-
triarchis, populoque ipsius; quemadmodum in progressu
psalmi narratur. Posset præterea *universa terra* sumi pro
omni dictione Hebræi populi. Nam *annuntiavit Deus*
verbum suum Jacob, justitias suas, & judicia sua Israel;
Non fecit taliter omni nationi, & judicia sua non manife-
stavit eis z, idest, peculiaria præcepta in quibus erant
nonnulla, quæ proprie vocabantur *judiciulia*. Hoc al-
legoricè extendunt Catholici ad Ecclesiam Catholicam;
quæ censetur, licèt ex multis consset, una gens in ado-
tionem vocata, ut ait Augustinus, extra quam nulli gen-
ti manifestata censeantur judicia Dei, quoniam qui ea
non crediderunt, etiamsi annuntiata sint, manifestata
eis non sunt, quia *nisi credant, non intelligent*. *a* Quod
si accipiamus *judicia Dei*, ut justam providentiam circa
omnia significent, rectè Marcus Exercitator *b* admonet,
si considera veris, quod *in universa terra judicia Domini*,
quidquid acciderit, erit tibi ad divinam cognitionem adi-
piscendam magister. Addo ad animi in omni casu tran-
quillitatem. Porro *judicia* hic sumendo cum multis, pro
pœnis, quibus vindicabit Deus, ac punivit alios, Abu-
lensis *c* rectè demonstrat Hebræos frequentius & gravius
punitos, quam Gentiles. Nam Gentiles non puniebat
si quid agerent contra leges, quas vocant positivas, pro-
prie datas populo Hebræo pro peccatis contra ipsum, ut
pro idololatria, & blasphemia, interdum quidem *d*. sed
raro, & levius, quia non tam facilè veri Dei notitiam
habebant, magis graviter, & crebro quando erant pecca-
ta contra proximum, ut furturum, homicidium, adul-
terium, & similia *e*. At Hebræos prævaricatores parti-
cularium præceptorum, aut in idololatriam labentes, aut
alia peccata contra proximum committentes, eo quod
cum beneficiis aliis peculiaribus veram Dei cognitionem
habentes, minus excusandi erant, sæpius
& acerbius Deus puniebat, ita ut habita comparatione
eum istis, videretur Gentilium peccata dissimulare, &
omnino non punire. Quocirca nominabat ipse se Deus
æmulatorem populi sui, quum vetaret ne irent *post Deos*
alienos cunctarum Gentium, quæ in circuitu ipsarum erant,
f quasi non æmularetur inter illas Gentes: Dicebat præ-
terea *g*, *tantummodo vos cognovi ex omnibus cognationi-*
bus terræ, idcirco visitabo super vos omnes iniquitates
vestras.

Vers. 8.) Memor fuit in sæculum testamenti sui, verbi
quod mandavit in mille generationes.

Vers. 9.) Quod disposuit ad Abraham, & juramenti sui
ad Isaac.

Vers. 10.) Et statuit illud Jacob in præceptum, & Israel
in testamentum æternum.

PRimum beneficium, & mirabile opus Dei est, quod
tam magnus Deus, & totius mundi Dominus inire
pactum cum particularibus hominibus, Abraham, Isaac,
Jacob & cum particulari populo dignatus sit, atque jura-
mento suo sancire, & in perpetuum confirmare, ac in
mille, sive quascumque secuturas generationes stabilire:
quam vis autem inter tempus quo sic primum promisit, &
ejus affectum, longum spatium intercesserit, nec diffi-
cultates multæ defuerunt, quibus effectus impediri posse,
ac deberet videretur, tamen promissi illius sui numquam
oblitus fuerit, sed mandaverit, ut ad omnium generatio-
num cognitionem data, testatæque fides sua perveniret.
Typus hic erat novi, & æterni testamenti, in quo sub
nomine *Chanaan*, *terræque promissionis*, promissio con-
tinebatur æternæ patriæ.

Memor fuit in sæculum testamenti sui.) Hieronymus,
recordatus est in æternum pactis sui. Sed in Paralipome-
nis *b*, *recordamini in sempiternum pacti ejus*. Quo modo
pertinet ad eos, qui ut laudent Deum, invitantur. Me-
minit Augustinus editionis, quæ habet, *in æternum*.

Utro-

Quare Deus dicatur memor fuisse.

Utrobique nomen ברית *berith*, *diathecæ* est idem: *testa-*
mentum autem, *pactumque* synonyma sunt licet à testifi-
catione *testamentum pactum* dicatur à promissione. De
his vocibus actum alias. *Memor fuisse* Deus dicitur, quia
quod promiserat Deus Abrahæ, non erat complendum,
a Gen.15.13. nisi post quadringentos, & eo plures annos; *a* ita ut hu-
mano more loquendo, suspicio esse posset, fore ut Deus
obliviseretur, quod minimè accidit. *Deus memoriam fe-*
cit mirabilium suorum requirens ut populus memor esset:
b ps.110.4.5 & ipse *memor est in sæculum testamenti sui*; quæ duo in
alio psalmo *b* conjunguntur. Testamentum pactum ve
istud in sæculum, aut in æternum sive sempiternum du-
raviss. Abulensis *c* explicat, quamvis jam diu ejecti sint
Judæi de terra promissionis, ad eam non amplius rever-
furi, accipiendo hoc spatium pro longo, & quum *servire*
d Deu.15.17 quis dicitur in æternum d. Inde Augustini ratio hoc lo-
co necessaria non videtur, si de præsenti loquamur sæcu-
lo, non debuisse reddi *in æternum*, qui tamen ultra quin-
e Leu.25.54 quaginta non poterat annos *e*: vel quia duravisset sem-
per cum mundo, nisi eorum peccata obstitissent, præser-B
rim quo Christo credere renuerunt, & illum occiderunt;
alioqui enim in eadem terra, inquit, mansissent cum qua-
dam excellentia inter Christianos, quoniam ex eorum se-
mine erat Christus, & Apostoli. Ratione rei significatæ,
isteest, novi testamenti, post quod nullum aliud erit, ab-
f Heb.13.20 solutè censeri potest *æternum testamentum*, ut id vocat
Paulus *f*, ac post eumdem Ecclesia in consecratione cali-
cis, & nos alibi docuimus. Egimus etiam aliquando de
jugi memoria Dei habenda, & quam sit crimen grave tan-
ti benefactoris de nobis semper cogitantis, nec ullo mo-
mento non bene de nobis merentis obliviscl.

Verbi, quod mandavit in mille generationes.) Hieron.
g l.1.15.16. *quod præcepit* in Paralipomenis *g*, *sermonis*, *quem præ-*
cepit. Alii hoc loco, *promissionis*, *quam nunciavit ad*
infinitas generationes, Sensus est quod *verbum* sive *sermo-*
nem דבר *davar* λογον idest, promissionem verbo editam
aut rem ipsam promissam jussit Deus ratum esse, ac om-
nino firmam.

Quare ex *mandandi* verbo non concluditur, ut præ se
fert Augustinus non agi hic de promisso, sed re à nobis
agenda, ut de credendo. Euthymius, *mandavit*, ex-
ponit, *promisit*, id sibi vult alius psalmus, *mandavit*
æternum testamentum suum: *Mille generationes* Arnobius
denatur demonstrare in tot gentibus, quæ ex tribus filiis
Noe propagatæ fuerint, numerans in linguis septuagin-
ta duabus, patrias *generationum mille*, quibus Christus
per lignum suæ passionis occurrit.

Sed quidquid sit de numero linguarum, eaque distin-
ctione gentium גנוה *generatio* דור *dor*, ut sæpe vidimus,
potius denotat *ætatem*, sive *sæculum*, *certemque duratio-*
nem, vel *homines in ætate aliqua*, *sæculo*, *duratione*
dependentes. *Mille generationes* pro multis ponuntur, sicut
in alio psalmo *b*, *mille anni*. & in Apocalipsi *i*, ut hoc
loco admonent Enarratores, & alibi adhuc August. *k*, &
Greg. *l*, exponentes *mille generationes*, idest, *omnes*. Con-
firmat August., quia *centum* etiam sumitur pro univer-
sitate, ut in centuplo, quod promisit Christus *m*, quanto
magis, inquit, *mille*, ubi est soliditas ipsius denariæ qua-
h ps.110.9 Quid hic per mille generationes intelligendum sit.
i ps.89.4
K cap.20.6
l ac, *de civ.*
c.7. & hoc
loco.
m 9.mor.c12
vel 20
n Mat.19.29
o c.9.4
p supra &
lib.15.c.11
vel 19.c1
q hoc loco.
r c.9.4
s c.104.
t c.7.
u c.9.
x c.22
y Matth.
lib.3.c.9
z Turn. lib.
11. c.19.
a Verg. 7.
Aen.
b ps.144.ver.9.
c Eccl.45.30
d Jo. 23.34
e. Cor 15.8
e lib.1.16.16
f vers. 42
g Duc. 1.32
h 18. vs.54
i Quater à
Deo cum
Abraham
pactum Iniu-
tum legitur
i c.12. 1.5
k c.19. toto
l c.17.toto
m c. 32. tot.
n Deu. 7.
toto Deut. 29
23 Leu. 18
o seq.
p Deu. 18.
12
q Gen.19.to
Deut. 29
23 Leu. 18
o seq.
r Deu. 6.14
s Amos 3.8
t cap.18
u Deu. 1.16.10
x c. 25.43
y c 17.16
z cap.18
a cap.27.8
b in 1. Par.
36. 9. 5
c Exod. 13.2
Deut. 34.4
Causa cur
juraverit
Deus.
d Ps 88 &
in ps. 94
e Hebr. 6.17
16
z tom. 2. de
religion lib.
1 de jur. c.34

Quod Deus dicatur in ætatem.

ratio Trypho longe post medium, ps.21.24

Xin 1.Par.16

h Deut.4.37
c.10.15
i c.7.6.7
c.14.2
K c.26.18
l Luc.23.35
m Mat.12.18
Esa 42.1
n Luc 6.13
Jo.6.70
c.19.16
Act.1.2
o Eph. 1.4
Colos. 3.12
p Mat.13.48
r ep.10.20
Mat.c. 15.20
Luc.c.13.18
Rom.8.33
q ps.88.4
f ps.105.5.
ps.134.4.
t c. 42
u Hebr.

Expositio mystica.

Memor fuit in sæculum testamenti sui.) Hieronymus,
recordatus est in æternum pactis sui. Sed in Paralipome-
nis *b*, *recordamini in sempiternum pacti ejus*. Quo modo
pertinet ad eos, qui ut laudent Deum, invitantur. Me-
minit Augustinus editionis, quæ habet, *in æternum*.

Utro-

Quare Deus dicatur memor fuisse.

Ap si *x*, nimis crasse intellectis acceperunt. Melius infinitum Deum, si quo fas sit eum nomine vocare *y*, quam Isidem myrionymum, idest, mille nominum, liceat appellaret *z*, & (ei nomina mille dare *a*,) propter misericordiam in primis, quæ *est super omnia opera ejus*, b quaque omnipotentiam suam cum infinitis attributis aliis ac divinitatem ipsam maximè manifestat. Accommodat Hugo sententiam ad religiosum pauperem, cui Christus memor est relinquere *testamentum pacis* c, & *mandatum charitatis* c, quia diligat mille generationes nempe omnes, non bonas tantum, sed malas, amicas & inimicas, præterea quoniam *charitas numquam excidit*. d

Quod disposuit ad Abraham.) Hieronym., *quod pepigit cum Abraham*, in Paralipom. *e*, *quem* nempe sermonem, *pepigit cum Abraham*. A verbo Græco διάθεσις est διαθηκη, nomen *testamenti*, quasi dicas *dispositionem*. Rursum infra hoc eodem psalmo *f*, *quoniam memor fuit verbi sanctii sui, quod habuit ad Abraham puerum suum*. Quo fortassis allusit in Cantico Joannis pater, *g* & *memorari testamenti sui sancti, juejurandum, quod juravit ad Abraham patrem nostrum daturum se nobis*, & in suo Maria *h*. *Suscepit Israel puerum suum recordatus misericordiæ suæ*: *sicut locutus est ad patres nostros, Abraham, & semini ejus in sæcula*. Quater in Genesi legimus pactum, fœdus, testamentum, promissionem, jusjurandum factum Abram sive Abraham à Deo cùm præcepit *egredi de terra sua* i, &c. quando prolem ei promisit, & injunctum ille certo ritu sacrificium obtulit, soporeque divino correptus est k; eum imperavit ei circumcisionem l; iterumque pollicitus est sobolem, quum proprii filii *m* exigit immolationem. Sed de terra Chanaan promissio nominatim tribus primis locis continetur,

Tropologia

Hugo tropologicè observat in his quæ contigerunt, quando quater Deus promissum suum Abrahæ declaravit totidem verè charitatis præsertim in religioso affectus, egressionem è mundo, carnis mortificationem, circumcisionem cordis à van tate, ut sit pura ejus intentio, propriæ voluntatis occisionem, seu abdicationem: primum pertinere ad prudentiam; secundum ad temperantiam, tertium ad justitiam, ne quis gloriam, quæ Deo debetur, Cusurpet; ultimum ad fortitudinem.

Notandum etiam cum Ayguano, promissionem eamdem tribus Patriarchas Abraham, Isaac, Jacob factam, quia primus excelluit humili obedientia, Isaac patientia, Jacob eum laborum tolerantia, religiosa devotione, quibus virtutibus Christum adumbraverunt, quo nihil humilius, & in obediendo exactus, nihil patientius, nihil devotius. De mysteriis in promisso, quod narratur capite decimo quinto Genesis, lege Pererium nostrum.

Et juramenti sui ad Isaac.) In Paralipomenis *n*, *juramenti illius cum Isaac*. Eo enim loqui non Deus memor dicitur: sed alii monentur, ut recordentur. Explicant alii, ut R. Kimhi, Lyranus, Genebr. Vatabl. juramentum factum Abrahæ de Isaac, vel pro Isaac, ut in eo vocaretur Abrahæ semen *o*, ut *illum qui egrederetur de utero suo haberet hæredem*, *p* ut hic *esset in nationes, & reges populorum orientur ex eo* q, ut in hoc *semine benedicentur omnes gentes terræ*. r Sed ipsimet Isaac juramentum factum indicat articulus Hebr. Dativo serviens לישחק *lesschack*, & Græcus dativus cum articulo τῷ Ισαακ, & Quia Paralipomenis translatio Latina, ut retuli habet, *cum Isaac*, ubi textus, Græcusque nihil differunt à textu psalmi.

Denique narratur Deus ipsemet Isaac renovasse sponsionem prius factam, & juratam patri, *f* *tibi enim ait*, *& semini tuo dabo universas regiones has, complens juramentum, quod spopondit Abraham patri tuo*.

Quod se Deus confirmavit juramentum prius factum completurum, censetur perinde ac si denuo jurasset, ut notat Abulensis *s*, quin etiam Deus *jurasse se Abraham*, *Isaac*, *Jacob* confirmat *daturum terram* u. Quo autem pacto conveniat *jurare* Deo, docuimus alias *x*. Causas cur id faciat, Paulus reddit *y*, ut *ostendat immobilitatem consilii sui*, & ut *fortissimum inde solatium habeamus*. Lege Suarez *z*.

Et statuit illud Jacob in præceptum.) Hieron. & *firmavit illud cum Jacob in legem*, idest, ut esset firmum, ait Trevetus, tamquam legis statutum. Alii, & *statuit illud ipsi Jacob in statutis fiare fecit illud ipsi Jacob in decretum*: idest ratum fuit illud fœdus juratum, ita ut haberetur vice legis: obligavit se Deus ipsi Jacob veluti certa lege, sicut præceptum semel à Deo positum rebus